

Радмило Н. Маројевић¹
Паневропски универзитет Апеирон у Бањој Луци
Факултет филолошких наука

ПОЕМА ДВЕНАДЦАТЬ/ДВАНАЕСТ АЛЕКСАНДРА БЛОКА ПО ДРУГИ ПУТ МЕЂУ СРБИМА

(ЛИНГВИСТИКА : ПОЕТИКА, МНОГОЗНАЧНОСТ : ЈЕДНОЗНАЧНОСТ)

Апстракт: У овом раду² разматра се лингвистика и поетика превођења поеме Дванаест Александра Александровича Блока, водећег пјесника руског „сребрног вијека”, у три нивоа анализе: а) лексичко-граматички проблеми превођења, б) проблеми превођења пјесничких слика (и поетика наслова у оригиналу и преводу), в) фоничко-ритмички проблеми превођења. Посебан аспект рада представља образложење нове редакције превода поеме Дванаест, с графемом „јат” (ъ), која се може читати екавски и јекавски (с једносложним рефлексом дугог јата, на који указује претходни апостроф).

Кључне ријечи: Александар Блок, поема Дванаест, симболика наслова, лингвистика и поетика превођења, поетика вишезначности, лингвистика једнозначности.

1. Претходна, екавска редакција превода

1.1. Руски пјесник Александар Блок преминуо је 7. августа 1921. године у Петрограду (који се и на руском језику тада тако називао). Педесетогодишњица пјесникове смрти обиљежена је крајем 1971. године на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду предавањем које је одржао, пред својим колегама и професорима, студент четврте године Групе за руски

¹ radmilo@mail.ru

² Рађено у оквиру научног пројекта „Пјесничка дјела Петра II Петровића Његоша у оригиналу и руским преводима” Института за славистику и филологију Паневропског универзитета Апеирон у Бањој Луци.

језик и књижевност Радмило Маројевић. Предлог да ја одржим то предавање дао је асистент за руску књижевност, преводилац Миодраг Сибиновић (1937–2020), који је одредио и тему излагања – „Српски преводи Блокове поеме *Двенадцатъ*”. (Додуше, Сибиновић је поему насловио *Дванаесторица*; под тим насловом објавио је касније и свој превод.)

Предавање је следеће године објављено, у два наставка, у последње двије свеске часописа Удружења књижевних преводилаца Србије *Мостови* (Маројевић 1972а: 193–203, 345–348). Овај рад је потом Предраг Пипер укључио у своју хрестоматију критичких текстова, коју је објавио под насловом *О преводима из руске књижевности: Преводилачка читанка* (Маројевић 1985: 57–73).

1.2. Два мјесеца прије тог предавања, на почетку школске године, реферисао сам о послјеоктобарском стваралаштву Александра Блока на првом семинару из руске совјетске књижевности, који је водио, и држао предавања из тог предмета, новопостављени доцент за руску књижевност, преводилац Миливоје Јовановић (1930–2007). Семинарски рад сам потом објавио као чланак у новопокренутом часопису студената Филолошког факултета у Београду *Знак*, под насловом „Симболика и композиција Блокове поеме *Двенадцатъ*” (Маројевић 1972b: 75–83). Тим радом, заправо, отпочело је не само моје бављење Блоком него и славистиком уопште, лингвистиком и поетиком.

1.3. Годину дана послје објављивања расправе о српским преводима Блокове поеме *Двенадцатъ* у београдским *Мостовима* [види т. 1.1], појавило се, у истом часопису, прво издање мог превода ремек-дјела Александра Блока, у екавском књижевном изговору, опет у два наставка, опет у двије завршне свеске овог књижевног и теоријског часописа за преводилаштво (Blok 1973: 206–211, 309–313). На крају другог наставка, на стр. 313, објављене су моје *Напомене* [уз превод поеме *Дванаест* Александра Блока], гдје сам, између осталог, образложио наслов дјела у оригиналу и преводу. Није се тада први пут појавила Блокова поема међу Србима – види прилог „Библиографија српскохрватских превода поеме *Двенадцатъ*” уз студију „Симболика поеме *Двенадцатъ* А. Блока и проблеми њеног превођења на сродни словенски језик“ у *Зборнику за славистику* (Маројевић 1976а: 54–57), први пут се појавила под аутентичним насловом – *Дванаест*. Поема је под тим насловом, исто екавски, поново објављена у *Летопису Матице српске* (Blok 1978: 33–44), овога пута о шездесетогодишњици настанка оригинала (поема је датирана јануаром 1918).

1.4. На предавању о српским преводима Блокове поеме *Двенадцатъ* [види т. 1.1] био је присутан, наравно, и професор руске књижевности послје Гогоља, како му се звао предмет за који је био изабран, преводилац Милосав Бабовић

*Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)*

(1919–1997). Он ми је касније, већ на постдипломским студијама, предложио да ту тему, проширену на све преводе на српскохрватском језику (како се српски језик тада званично звао), пријавим као тему магистарског рада, што сам ја и учинио.

Као ментор, Бабовић је настојао да укључим у магистарски рад и поглавље о тумачењу поеме код нас (он је био написао студију о *Дванаесторици*, како је и он поему насловљавао), ја сам се трудио да то избјегнем јер је то сасвим друга тема. У транслатолошку концепцију ментор се, иначе, није мијешао (прихватио је моју композицију рада). Све се завршило тиме да сам у рад укључио само „Библиографију студија, чланака и бележака о Блоку на српскохрватском језику”, која је потом објављена као прилог и уз студију „Симболика поеме *Двенадцать* А. Блока и проблеми њеног превођења на сродни словенски језик” у *Зборнику за славистику* (Маријевић 1976а: 57–67).

Магистарски рад поднесен је секретаријату Филолошког факултета у Београду у јуну, а одбрањен у октобру 1974. године, под насловом „Srpskohrvatski prevodi poeme *Двенадцать* Aleksandra Bloka” (на 156 дактилографисаних страна: руски текст био је откуцан на руској писаћој машини, а српски на латиничкој писаћој машини). Експозе, односно ауторереферат магистарске дисертације (по руској традицији), објављен је касније, у часопису *Анали Филолошког факултета*, под насловом „Проблеми превођења песничког дела на сродни словенски језик (*Двенадцать* А. Блока)” (Маријевић 1982: 335–347).

Завршићемо прво поглавље рада, који се овога пута посвећује стогодишњици смрти Александра Блока, једном биографском контроверзом. Кад се Милосав Бабовић 1997. године упокојио, на кремирању се од њега прво опростио Ново Вуковић у име Црногорске академије наука и умјетности, и он је рекао да је Милосав рођен 1919. године, а затим Бабовићев ученик Зоран Божовић у име Филолошког факултета, али је он казао да је Бабовић рођен 1921. године. То значи да је у ЦАНУ Милосав Бабовић ушао с 1919. годином рођења, а с Филолошког изашао с 1921. годином рођења, сто година послје Фјодора Достојевског, свога омиљеног писца. Ја сам, боравећи 1995. десетак дана код сестре у селу Будимљи код Берана, срио сам једног чобанина који ми је рекао да су Милосав и он врсници, да су заједно пошли у први разред основне школе, а чобанин је рођен 1919. године. На планини Цмиљевици једна планинка је угостила мене и зета ми грушавином, коју тамо зову *јардум*, а она је и рођена у Будимљи; и она потврди да је Милосав од ње старији годину дана – он је већ био ђак другог разреда кад је она пошла у школу, а рођена је 1920. године. Толико о биографији.

2. Транслатолошки нивои

2.1. Разлика у наслову између рукописа магистарске дисертације и њеног аутореферата [види т. 1.4] условљена је тиме што се за објављивање рада заинтересовао Издавачки центар студената (ИЦС), који се тих година појавио као метеор, али се као метеор ускоро и угасио, па је требало тексту дати више теоријски и више славистички карактер (проширити грађу на друге словенске језике кад је ријеч о наслову и граматичкој вишезначности). Како се књига под насловом који има објављени експозе није појавила, рад смо подијелили на три студије и објавили у три часописа.

Први дио неостварене монографије „Проблеми превођења песничког дела на сродни словенски језик (*Двенадцатъ А. Блока*)”, не мијењајући латиничко писмо из мог рукописа, објавио је часопис *Живи језици*, под насловом „Gramatičko-leksički problemi prevođenja. Prevođenje poeme *Двенадцатъ А. Блока на сродни словенски језик*” (Маројевић 1976–1977: 51–82). Број је уредио Љубомир Михаиловић, а објавила га Пера Половина, премостивши једном публикацијом два годишта са по четири броја часописа.

У вези с овим првим и најопштијим нивоом анализе у теорији превођења, који обухвата све типове превода (а не само књижевно-умјетнички), актуализоваћемо однос „једна јединица у оригиналу : двије јединице у језику превода”. У нашој новој, јатовској редакцији превода поеме *Дванаест* користили смо, тамо гдје је то било потребно, прозодијско диференцирање. Навешћемо за то два типа примјера.

(1) Руски језик нема (тачније: изгубио ју је током историјског развоја) словенску категорију придјевског вида. Једном истом руском дугом придјеву у атрибутској функцији одговара у српском двојство – облик неодређеног и облик одређеног вида. Придјев *чёрный* појављује се у три стиха прве пјесме. У два стиха превели смо га обликом неодређеног вида, уз именице *вече*: *Црно вече*. [„Чёрный вечер.” 1] и *небо*: *Црно, црно небо*. [„Чёрное, чёрное небо.” 1], а у једном – обликом одређеног вида, уз именицу *срџба*: *Црнџа срџба, свџта срџба...* [„Чёрная злоба, святая злоба...” 1]. Треба напоменути да су именице руско *злоба* и српско *злџба* у суштини међујезички хомоними: руска именица обухвата семантички простор од гњева до мржње, али не и злобу.

У преосталом дијелу поеме придјев *чёрный* појављује се још трипут. У два стиха смо га превели придјевом одређеног вида: *Врти, врти црни брк*, [„Крутит, крутит чёрный ус,” 4]; *Ноћи црне пијане* [„Ночки чёрные, хмельные” 7], а у једном смо извршили атрибутско-предикатску трансформацију (замије-

Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

нили смо номинативну једночлану реченицу оригинала двочланом личном реченицом превода): *Пушака се црни ремен*, [„Винтовок чёрные ремни,” 2].

(2) Руском придјеву *святой* у српском језику одговара у једном значењу описни придјев *свѣтѣ*, који има и облик неодређеног вида *свѣт*, а у другом – односни придјев *свѣтѣ*, који нема категорију придјевског вида. То је примјер семантичке творбе праћене прозодијским диференцирањем. Описни придјев у облику одређеног вида атрибут је уз именицу *срѣба* [види примјер горе у т. (1)], а односни је у саставу ономастичког израза: *Русиѣ Свѣтѣ*: *Опали по Русиѣ Свѣтѣ* – [„Пальнѣм-ка пулей в Святую Русь –” 1].

У једном примјеру руски придјев је употријебљен у саставу фразеолошког окационализма, па је његов лексички еквивалент у преводу изостао: *Богу се не моле*. [„...И идут без имени святого” 11], а у другом смо, да бисмо остварили риму, именици *Русиѣ* додали као атрибут односни придјев *свѣтѣ* у инверзији, по угледу на ономастички израз који је и пјесник употријебио у истој пјесми, у нешто даљем контексту: – *Пропадѣ Русиѣ Свѣтѣ!* [„– Погибла Россия!” 1].

2.2. Друго, и централно поглавље неостварене монографије „Проблеми превођења песничког дела на сродни словенски језик (*Двенадцать* А. Блока)”, са двије библиографије у прилогу, објављено је у часопису *Зборник за славистику* (касније је у назив уметнуто: [Матице српске]), под насловом „Симболика поеме *Двенадцать* А. Блока и проблеми њеног превођења на сродни словенски језик” (Магојевић 1976а: 15–68). Овај ниво анализе тиче се проблема превођења који карактеришу превођење књижевно-умјетничког текста независно од тога да ли је он у прози или у стиху. Ми ћемо се сада осврнути само на два момента лингвистике и поетике насловног симбола.

(1) Први се моменат односи на историју текста. У пјесниковом аутографу, испред седме пјесме, стоји важна забиљешка: „Двенадцать (человек и стихотворений)”. Није то у почетку наслов дјела гласио „Дванаест људи и песама”, како је тврдио Милосав Бабовић, него је пјесник, кад је требало да напише (или, вјероватније, кад је већ био написао) први стих седме пјесме: „И опять идут двенадцать,” [7], дошао на замисао да тематици наслова саобрази и композицију своје поеме, да наслову дода и ту компоненту смисла.

Симболика наслова садржи бар три семе. Једна се тиче броја јунака (*дванаест људи*) који су учествовали у црвеногардејској патроли – и по Џону Риду њих је било дванаест. Како је далеко испред њих, а и високо изнад бура, Исус Христос, прва асоцијација је са дванаест апостола. Та је асоцијација, међутим, само формална, а суштинска је са дванаест разбојника из руске фолклорне и књижевне традиције.

Друга се сема не тиче само композиције него и жанра: то је *дванаестопјесмотворје* као вијенац пјесама (*Двенадцать* је поема-циклус лирских пјесама). Притом је важно да пјесник композициону јединицу поеме не именује ни термином *глава* ни његовим синонимом *песнь*, него именицом *стихотворение*, која указује на самостално пјесничко дјело, али дјело нераскидиво уплетено у пјеснички вијенац.

Трећа сема указује на прелом епоха – на то да је *дванаест сати* одзвонило старом свијету. То је најдубљи план значења: *дванаест* као крај једног циклуса историје свијета, послјије којег се неизбежно рађа нови свијет и почиње нови историјски циклус, нова ера у развоју човјечанства.

(2) У тексту поеме насловна лексема *двенадцать* протеже се као својеврсни (тематски) лајтмотив. Поред првог стиха седме пјесме, она се појављује још двапут: у другом стиху (првом дистиху) друге пјесме: „Идут двенадцать человек.” [2], и у другом стиху претпоследње пјесме: „...И идут без имени святого / Все двенадцать – вдаль.” [11]. У преводу је требало сачувати ту лексему-лајтмотив без обличке и творбене модификације, што смо ми и учинили: *Дванаест људи нап’рѣд гезди.* [2], *Опет иде дванаест њих,* [7], ... *Свих дванаест нап’рѣд грѣ, / Богу се не моле.* [11]. Разлика у односу на оригинал очитује се у томе што смо ми у посљедњем примјеру лексему премјестили у први стих пјесме и што смо варирали предикат *идут* (*гезди, иде, грѣ*).

2.3. Трећи дио неостварене монографије „Проблеми превођења песничког дела на сродни словенски језик (*Двенадцать* А. Блока)” објављен је у часопису *Књижевна историја*, под насловом „Фоничко-ритмички проблеми превођења: (српскохрватски преводи поеме *Двенадцать* А. Блока)” (Магојевић 1976b: 93–118). Актуализоваћемо овај, највиши ниво анализе оригинала и превода, који се тиче пјесничких дјела у стиху, почетком и крајем.

(1) На почетку је звучна, гласовна пјесничка слика *в ж е т р а* (руски: звуковой образ), исказана асонанцом и алитерацијом. Остварује се првим куплетом и почетком другог:

Чёрный вечер.
Белый снег.
Ветер, ветер!
На ногах не стоит человек.
Ветер, ветер –
На всём божьем свете!
Завивает ветер
Белый снежок. [1]

*Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)*

Гласовна пјесничка слика вјетра експресивније звучи у јекавској интерпретацији у новом преводу поеме:

*Црно вече.
Б'џли сн'џг.
В'џтар, в'џтар –
Ни да крочи чов'џк!
В'џтар, в'џтар –
Диљем бож'јег св'џта!
Ковитла в'џтар
Сн'џга skut. [1]*

(2) На крају је поетски хаос почетка поеме преображен у потпуно хармонично пјевање финала:

*...Так идут державным шагом –
Позади – голодный пёс.
Впереди – с кровавым флагом,
И за вьюгой невидим,
И от пули невредим,
Нежной поступью надвьюжной,
Снежной россыпью жемчужной,
В белом венчике из роз –
Впереди – Иисус Христос. [12].*

Риме на клаузули (смјењују се женске риме с мушким) допуњују се спорадичним римованим сазвучјима на почетку четири стиха уз богату асонанцу и алитерацију. У преводу:

*...Иду тако моћним кораком –
Отпозади – гладни пас,
Напр'џд – с кравим бариаком,
Од међаве невидљив,
Од метака неранљив,
Н'џжним ходом надбурним,
Сн'џжним прахом бисерним,
Уз ружа б'џлих в'џнац чист –
Испред свих – Иисус Христ. [12]*

звучовна понављања су нешто слабија и друкчија (смјењују се мушка и женска рима с дактилским римама), остварује се леонинска рима у првом стиху куплета те трострука анафора у другом, четвртном и петом стиху; зато је српски

тонски акценат с послјеакценатским дужинама те четири ријечи с јекавским дифтонзима условио знатно мелодичније звучање уз ефекат успоравања ритма.

2.4. Ако се монографија посвећена проблематици превођења пјесничког дјела на сродни словенски језик на примјеру поеме *Двенадцать* Александра Блока није појавила као посебна публикација, јесте сачинила језгро ауторске теоријске књиге из словенске транслатологије коју је 1989. године, под насловом *Лингвистика и поетика превођења (међусловенски превод)*, објавила београдска Научна књига (репринт: Бања Лука: Паневропски универзитет „Апеирон”, 2015).

Двадесет година послје оног предавања на Катедри за славистику [види т. 1.1] (а седамдесет година од Блокове смрти), у водећем руском лингвистичком часопису *Вопросы языкознания* објавили смо студију „Лингвистика и поетика многозначности: (Славянские переводы *Двенадцати* А. Блока)” (Maroevich 1991a: 95–103), коју је преузео и часопис *Русский язык за рубежом*, али под друкчијим насловом: „Многозначность поэтического текста и проблемы его перевода (*Двенадцать* А. Блока)” (Maroevich 1991b: 70–75), који је био и у оригиналу на српском језику, објављеном у часопису *Јужнословенски филолог* претходне године (Marojević 1990: 53–62).

У вези с темом о лингвистици и поетици вишезначности и с њом повезане једнозначности подсјетићемо се познате мисли Романа Јакобсона, која је постала максима у транслатологији и конфронтативној лингвистици: језици се не разликују по томе што један м о ж е, а други н е м о ж е нешто изразити, него по томе што један м о р а, а други н е м о р а то изразити. Представљање нове редакције превода поеме *Дванаест* и завршићемо примјерима на ту тему.

(1) У руском језику један исти облик, формално у номинативу, може имати значење и номинатива и вокатива, али се та значења експлицитно не морају исказивати.

У првој пјесми посвједочена је именица *бедняга* и њена суфиксална изведена-ница *бедняжка*, обје формално у номинативу. Првом се несумњиво исказује лично обраћање, али се оно не изражава именичким обликом него контекстом – испред ње је узвик за дозивање *эй!*, а иза ње слиједе глаголски облици с императивним значењем:

Эй, бедняга!

Подходи –

Поцелуемся... [1].

У српском преводу обраћање се м о р а исказати обликом именице, али то овдје није било спорно јер су и претходни преводиоци користили вокатив:

Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

О іаднїче!

Приђи 'амо –
Да се целивамо... [1].

Суфиксална изведеница *бедняжка* посвједочена је, међутим, у контексту који једнозначно не указује на то да ли је ријеч о значењу номинатива или вокатива:

Скользя, тяжело,
Всякий ходок
Скользят – ах, бедняжка! [1].

С обзиром на то да се у српском преводу преводаца м о р а определијелити за један од два значењска падежа, ми смо, за разлику од претходника, исказали лично обраћање лирског субјекта-наратора, тј. за вокатив:

Клизаво, с муком се миче,
Сваки пѣшак ту
Оклизне се – о іаднїче! [1].

Интерпункцијом, повлаком и знаком узвика, пјесник сугерише да се интонација наратора промијенила: он израз сажалења (или само жаоку ироније, или и једно и друго) упућује човјеку који пада на клизавици.

Прозодијски знаци које смо додали у новом издању и изостанак запете указују да није ријеч о узвику *о* него о узвичној рјечци *о* с краткосилазним побочним акцентом послије које нема никакве паузе.

У примјеру:

Трах-тарарах! Ты будешь знать,
.....
Как с девочкой чужой гулять!..

Утёк, подлец! Ужо, постой,
Расправлюсь завтра я с тобой! [6]

обје су компоненте узвичне реченице *Утёк, подлец!* двозначне. Контекст допушта два тумачења наведеног мјеста. Прво тумачење, за које смо се определијели само ми: именица је у вокативу, а глагол у другом лицу јединине прошлог времена (уз елидирање замјенице *ты*). То би значило да се Пећка обраћа Вањки, на шта указује претходна и наредна реплика:

Трах-тарарах! Упамти, гаде,
.....
Како се туђа цура краде!...

*Утече, хуља! Нека, нека,
Обрачун сутра тебе чека!* [6]

За друго тумачење (номинатив и треће лице јединине, елидирање замјенице *он*) предидјелили су се сви други словенски преводиоци, наравно, они који су морали конкретизовати значење изворника. Двозначност оригинала могла се сачувати обликом аориста, али не и обликом именице *хуља*. Могла се двозначност сачувати и употребом неке именице која има хомонимичне облике номинатива и вокатива (на примјер: *Утече, псето!*), али такав превод не би био адекватан на лексичко-семантичком плану. Наравно, двозначност овдје није елемент симболистичке поетике него само предмет контекстуалне лингвистике.

(2) Губљење категорије лица у множини у руском језику условило је двозначност плуралских *л*-облика, и не само њих. Облик *плакали* у примјеру:

Вон барыня в каракуле
К другой подвернулась:
– Уж мы плакали, плакали...
Поскользнулась
И – бац – растянулась!

Ай, ай!
Тяни, подымай! [1]

могао би се схватити двојако: као женски род („плакале смо”), и као заједнички род („плакали смо”, значи не само жене него и дјеца, или и мушкарци, или и једни и други). Вјероватнија је прва могућност јер је женама и иначе више својствена сентименталност. Уже значење је исказано у нашем преводу (и у претходној редакцији: – *И плакале смо, плакале...* (Blok 1978: 34)):

*Госпођа обукла астрагџан
И ка другој окрене се:
– И плакале смо по вџдџан...
Оклизне се
И – трес! – опружи се.*

*А, а!
Руку да!*

Двозначност оригинала сачували су они преводиоци на српски језик који су употребили перфективни аорист *исплакасмо* (очи, сузе, душу), али тај облик не преноси друге компоненте контекста оригинала – указивање на трајање и незавршеност радње и на њену отвореност према садашњости.

Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

Уз анализирани, навели смо, и у оригиналу и у преводу, наредни куплет, који је и у преводу остао двозначан. Он се могао конкретизовати на два начина: 1° *Руку ми дај* (ако то говори госпођа у бунди од астрагана); 2° *Руку јој дај* (ако то говори наратор). Императивни облици својом семантиком, и ироничним призвуком, асоцирају на ово друго значење, превод пак омогућава и једно и друго, па и трће: и она и он, или и она и одјек њених ријечи...

3. Нова, јатовска и јекавска редакција превода

3.1. Исте године (1991) кад смо представили своје учење о лингвистици и поетици вишезначности на грађи словенских превода поеме *Дванаест* [види т. 2.4] појавила се, у издању Дечјих новина из Горњег Милановца (и Српског фонда словенске писмености и словенских култура), књига *Тирилица на раскрићу векова: огледи о српској етничкој и културној самосвести* (репринт: Бања Лука: Паневропски универзитет „Апеирон“, 2018), у којој је образложено увођење графеме Ћ (курзивом: *ћ*) у српску писменост. То слово је потом коришћено у критичким издањима Његошевих дјела за једносложне рефлексе дугог јата. Сада графему *ћ* примјењујемо у новој редакцији превода Блокове поеме *Дванаест* за све рефлексе јата.

У тексту превода, који иначе има, не рачунајући име аутора и наслов на почетку, редне бројеве испред пјесама и датирање на крају спјева, укупно 1248 ријечи (укључујући узвике и оноματοпеје), графему *ћ* налазимо укупно 89 пута у 88 ријечи (у једној имамо рефлекс јата двапут), што је 7,05% свих ортографема спјева.

(1) У 48 ријечи реконструишемо једносложни рефлекс дугог јата, на примјер у другом (*Б'ћли сн'ћг. 1*) и у претпосљедњем стиху (*Уз ружа б'ћлих в'ћнац чист – 12*). У свим тим примјерима, наравно, у екавском ће се изговарати дуго *е*, и на њега указује препозитивни апостроф. Извјестан коментар изискује придјев *снијезни* (*Сн'ћжним прахом бисерним, 12*), који се понекад, по акценатској аналогiji, у пјесничком језику изговара с краткоћом вокала (у ијекавском с јоговањем), али га ми у том лику не реконструишемо.

(2) У јекавском српском, тј. у говорима с једносложним изговором рефлекса дугог јата, изостанак апострофа испред графеме *ћ* указује на је-изговор, осим двају примјера у којима се изговара *и*, а који изискују посебан коментар [види т. 3.2.(1)]. Ако испред графеме *ћ* нема апострофа, то је сигнал да се у екавском изговара кратко *е*, осим једног примјера који изискује посебан коментар [види т. 3.2.(2)].

(3) Изузетак су од горњег правила примјери у којима рефлексу кратког јата претходе сонанти *л* и *н*: у том случају у ијекавском се остварује *е*-изговор уз јотовање претходних сугласника *л* → *љ* (*Хљѣба! 1*; *Чоколаду волѣла. 5*) односно *н* → *њ* (*Врисну срце из нѣдара! 5*); у екавском, наравно, нема јотовања.

3.2. Специјални коментар изискују три случаја.

(1) У облику мушког рода једине радног глаголског придјева финалном екавском *-лео*, *-нео* одговара у ијекавском *-лио* (*Ту сам цуру волѣо... 7*), *-нио* (*Разбѣснѣо се вѣтар само... 12*). То је регуларни ијекавски рефлекс кратког јата испред *ј* које се фонетски појављује у хијату (зијеву). То важи и за друге сугласнике испред **ѣо*, али такви примјери у преводу нису посвједочени.

(2) У једном примјеру графема *ѣ* (*Нѣжним ходом надбурним, 12*) не претходи апостроф, а ипак се изговара дуго *е* с ијекавским јотовањем претходног сугласника *н*. То је тзв. продужено кратко јат (тачније би било рећи: продужени рефлекс кратког јата), али се у њему може изговарати и краткосилазни акценат: *нѣжнѣм/нѣжнѣм*, поред дугосилазног: *нѣжнѣм/нѣжнѣм*.

(3) Једини проблем јатовске ортографске варијанте књижевног језика (екавци јат читају екавски, ијекавци ијекавски) тиче се облика типа *разумијем/разумен*. Испитивач сјеверозападних српских говора, новосадски дијалектолог Драгољуб Петровић, у монографији *Говор Баније и Кордуна* (Нови Сад – Загреб, 1978, стр. 45), ије-рефлекс *д у г о г* јата налази у облицима *разумијем, разумијете*. Да проблем дијалектолог *не разумије*, указивали смо и раније, у књизи *Горски вијенац: изворно читање* (Никшић – Београд, 1999, стр. 84): овај је ријеч о и-рефлексу *к р а т к о г* јата испред слога *је*, дакле: *разумѣјем*. Проблем је у томе што је у екавском дошло до губљења интервокалског *ј* и сажимања двају кратких *е* у једно дуго *е*, дакле: **разумејем* > **разумеем* > *разумѣм*.

С овим проблемом смо се и ми суочили, и у овом преводу. Стих оригинала, из реплике коју изговара проститутка: „...И меньше ни с кого не братъ...”, сада смо превели без облика *смијемо/смето* (...*И никоме да не дамо мање... 1*). У претходној, екавској редакцији превода он је гласио: ...*Никоме не смемо мање...* (Влок 1978: 35). Семантички, то је ближе оригиналу, али му недостаје елидирани инфинитив: ...*Никоме не смемо* [узимати] *мање...*

Да смо остали код претходне варијанте, или бисмо поновили Петровићеву грешку (**см’ѣмо*), или тражили да екавци ортографему *смѣјемо* изговарају историјски тачно (*смејемо*) уз могућност да сами секвенцу *еје* сажимају у једно дуго *е*. Морали бисмо прихватити ово друго: и иначе је Вук екавски књижевни стандард правио према ијекавском (види Вуков предговор књизи Луке Милованова Георгијевића).

Поема Двенадцатъ/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

3.3. Изван рефлекса јага екавски и јекавски књижевни узус разликују се, кад је ријеч о примјерима из поеме *Дванаест* у нашем преводу, само у два случаја.

(1) Умјесто *нијесам... нијесу*, што преовлађује у југоисточним ијекавским говорима и преовлађујућој књижевној пракси, у екавском се пише и говори *нисам... нису*. У нашем преводу само су два таква примјера (*Ил' ст'ћања нису св'ѣжѣ? 5; Ниси св'ѣстан, и зац'г'ло, 10*), и лако смо оставили ликове који изворно и нису екавски (у екавским говорима је било *несам, тип *нисам* преузет је из сусједних ијекавских говора, како се и говори на тремеђи Црне Горе, Србије и Српске). Тако се, наравно, говори и у сјеверозападним српским земљама.

(2) Умјесто *сјутра оставили смо *сутра* (*Обрачун сутра тебе чека! 6*) јер је то примарно – одражава период кад именица *утро*, као данас у руском, није била развила протетичко *ј*, а тако се преовлађујуће и говори у сјеверозападним српским земљама.

(3) У тексту превода није било односног придјева *лѣтњи*, иначе бисмо се лако определијели за изговор *лѣтњи/летњи* у коме се чува изворни словенски суфикс *-њ-и* < -ѣн-ѣнъ, тј. без секундарног ефекта дисимилације.

3.4. Сава Мркаљ је из старе ћирилице био узео десетеричко *и* без тачке у вриједности јоте. У Мркаљево вријеме у руској писмености мало слово је обиљежавано с двије (і), а онда с једном тачком (i), све док га бољшевици нису укинули 1917. и 1918. декретом. Данас га Руси пишу само у фразеолошком изразу „расставить все точки над і”. Вук је сматрао да тој јоти без тачке треба додати једну квачицу доље удесно, али је ипак умјесто прављења још једног слова преузео латиничко *ј*. То су му савременици љуто замјерили, па и Павле Ивић 130 година послје Вукове смрти у образложењу прогона ијекавице из српског књижевног језика. Ми смо у овом експерименталном издању поеме *Дванаест* узели грчку јоту (*Ι, ι*) у вриједности Вукове из латинице преузете јоте (у стиховима поеме она је употријебљена 126 пута).

Александр Александрович Блок

ДВЕНАДЦАТЬ

1

Чёрный вечер.

Белый снег.

Ветер, ветер!

На ногах не стоит человек.

Ветер, ветер –

На всём божьем свете!

Завивает ветер

Белый снежок.

Под снежком – ледок.

Скользко, тяжело,

Всякий ходок

Скользит – ах, бедняжка!

От здания к зданию

Протянут канат.

На канате – плакат:

«Вся власть Учредительному Собранию!»

Старушка убивается – плачет,

Никак не поймёт, что значит,

На что такой плакат,

Такой огромный лоскут?

Сколько бы вышло портянок для ребят,

А всякий – раздет, разут...

Старушка, как курица,

Кой-как перемотнулась через сугроб.

– Ох, Матушка-Заступница!

– Ох, большевики загонят в гроб!

Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

Александар Александрович Блок

ДВАНАЕСТ

1

Црно вече.

Б'њи сн'г.

В'тар, в'тар –

Ни да крочи чов'к!

В'тар, в'тар –

Ди'ем бож'ег св'та!

Ковитла в'тар

Сн'га скут.

Под сн'гом – зале'ен пут.

Клизаво, с муком се миче,

Сваки п'шак ту

Оклизне се – `о `адн'че!

С ку'е на ку'у

Затегнут канап.

На канапу – плакат:

„Сва власт Уставотворноме В'н'ју!”

Старица од туге да свисне – плаче,

И никако да схвати шта значи,

И шта ће такав плакат,

Шта ће големо платно то?

Кол'ко обојака д'нци изрезат,

А свако те – и бос, и го...

Као кокошка, старица

Некако се преметну преко смета.

– Гои М'ати-Заступнице!

– Гои бо'шев'ци – смак св'та!

Ветер хлесткий!
Не отстаёт и мороз!
И буржуй на перекрёстке
В воротник упрятал нос.

А это кто? – Длинные волосы
И говорит вполголоса:
– Предатели!
– Погибла Россия!
Должно быть, писатель –
Вития...

А вон и долгополый –
Сторонкой – за сугроб...
Что нынче невесёлый,
Товарищ поп?

Помнишь, как бывало
Брюхом шёл вперёд,
И крестом сияло
Брюхо на народ?..

Вон барыня в каракуле
К другой подвернулась:
– Уж мы плакали, плакали...
Поскользнулась
И – бац – растянулась!

Ай, ай!
Тяни, подымай!

Ветер весёлый
И зол, и рад.
Крутит подолаы,
Прохожих косит.
Рвёт, мнёт и носит
Большой плакат:
«Вся власть Учредительному Собранию!»
И слова доносит:

Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

Вѣтар бије!
Стегла студен љута!
На раскрићу буржуи крије
Нос у крагну од капута.

А ово ко је? – Дугај коса
А гунђа испод носа:
– Издаице земље своје!
– Пропаде Русија Свѣтѣ!
Сигурно писац то је –
Поѣта...

А ено и мантија дугај –
По страни за сметом струже...
Зашто те је обузела туга,
Попе друже?

Памтиш како иђаше
Трбухом напръд
И крст како синаше
С трбуха на свѣт.

Госпођа обукла астрагѣн
И ка другој окрене се:
– И плакале смо по вѣздѣн...
Оклизне се
И – трес! – опружи се.

А, аи!
Руку даи!
Весео вѣтар.
И љут, и рѣт.
Скутове мушкета,
Пѣшаке коси.
Цѣпа, гужва и носи
Велики плакат:

„Сва власт Уставотворноме Вѣћу!”
И рѣчи доноси:

...И у нас было собрание...
...Вот в этом здании...
...Обсудили –
Постановили:
На время – десять, на ночь – двадцать пять...
...И меньше ни с кого не брать...
...Пойдём спать...

Поздний вечер.
Пустеет улица.
Один бродяга
Сутулится,
Да свищет ветер...

Эй, бедняга!
Подходи –
Поцелуемся...

Хлеба!
Что впереди?
Проходи!

Чёрное, чёрное небо.
Злоба, грустная злоба
Кипит в груди...
Чёрная злоба, святая злоба...

Товарищ! Гляди
В оба!

2

Гуляет ветер, порхает снег.
Идут двенадцать человек.
Винтовок чёрные ремни,
Кругом – огни, огни, огни...

Поема Двенадцатъ/Дванаест Александра Блока по други път међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

...И ми смо имале В'ѣће...

...Овдѣ код ове куће...

...Размотрисмо –

И одлучисмо:

Једном – десет, свѣ нѣћ – двадес'и пѣт...

...И никоме да не дамо мање...

...На спавање...

Позно вече.

Пусти улица.

Само се вуче

Згрбљен скитница,

И вѣтар фиуче...

О ѿднѣче!

Приђи 'амо –

Да се целивамо...

Хлѣба!

Шта те пред нама?

Прођи само!

Црно, црно небо.

Срѣба, сѣтна срѣба

У грудима гори...

Црна срѣба, свѣта срѣба...

Друже! Отвори

Оба!

2

Прамиња снѣг, вѣтар бѣсни.

Дванаест људи напрѣд гезди.

Пушака се црни ремен,

Свуда – пламен, пламен, пламен...

В зубах – сигарка, примят картуз,
На спину б надо бубновый туз!

Свобода, свобода,
Эх, эх, без креста!

Тра-та-та!

Холодно, товарищи, холодно!

– А Ванька с Катькой – в кабаке...

– У ей керенки есть в чулке!

– Ванюшка сам теперь богат...

– Был Ванька наш, а стал солдат!

– Ну, Ванька, сукин сын, буржуй,

Мою, попробуй, поцелуй!

Свобода, свобода,
Эх, эх, без креста!

Катька с Ванькой занята –
Чем, чем занята?..

Тра-та-та!

Кругом – огни, огни, огни...

Оплечь – ружейные ремни...

Революционный держите шаг!

Неугомонный не дремлет враг!

Товарищ, винтовку держи, не трись!

Пальнём-ка пулей в Святую Русь –

В кондовую,

В избяную,

В толстозадую!

Эх, эх, без креста!

Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

*Згужван качкет, цигар у зубима,
Каро кеџ само фали на леђима!*

*Слобода, слобода,
Ех, ех, без крста!*

Гра-та-та!

Хладно те, другови, хладно!

*– У крчми Каћка с Вањком пише...
– А у чарапи керенке крие!
– А Вањушка те сада богат...
– Наши б’ше Вањка — а сад солдат!
– Буржуу, Вањка, кучкин согу,
Де пр’баи само — пољуби могу!*

*Слобода, слобода,
Ех, ех, без крста!*

*Каћка с Вањком заузета —
Чиме, чиме заузета?...*

Гра-та-та!

*Свуда — пламен, пламен, пламен...
О рамену — пушке ремен...*

*Држ’ корак револуциони!
Будан те душман неуморни!*

*Држ’ пушку, друже, па се не бои!
Опали по Русици Свѣт’и —*

*По старинској,
Кровињарској,
По дежмекастој!*

Ех, ех, без крста!

3

Как пошли наши ребята
В красной гвардии служить –
В красной гвардии служить –
Буйну голову сложить!

Эх ты, горе-горькое,
Сладкое житьё!
Рваное пальтишко,
Австрийское ружьё!

Мы на горе всем буржуям
Мировой пожар раздуем,
Мировой пожар в крови –
Господи благослови!

4

Снег крутит, лихач кричит,
Ванька с Катькою летит –
Електрический фонарик
На оглобелях...
Ах, ах, пади!...

Он в шинелишке солдатской
С физиономией дурацкой
Крутит, крутит чёрный ус,
Да покручивает,
Да пошучивает...

Вот так Ванька – он плечист!
Вот так Ванька – он речист!
Катьку-дуру обнимает,
Заговаривает...

Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

3

Кад пођоше наши момци
Да црвену служе гарду –
Да црвену служе гарду –
Да изгубе главу младџу!

Ох ти, горка туго,
Судбино слатка!
Поцџпани гуџу,
Пушко швапска!

И уинат свих буржуа
Свџтски пожар распируе,
Свџтски пожар у крви –
Господи, благослови!

4

Витла снџг, кочиаш виче,
Вањка с Каћком промиче –
С'а 'лектричка сиалица
С рукуница...
Е, е, чуваи!

С униформом солдатском
И са фацом глупачком,
Врти, врти црни брк,
Па га уврће,
Па се размеће...

Види Вањке – плећат ли те!
Види Вањке – ртџчит ли те!
Каћку-ћурку обгрљуе,
Залуђуе...

Запрокинулась лицом,
Зубки блещут жемчугом...
Ах ты, Катя, моя Катя,
Толстоморденькая...

5

У тебя на шее, Катя,
Шрам не зажил от ножа.
У тебя под грудью, Катя,
Та царапина свежа!
Эх, эх, попляши!
Больно ножки хороши!

В кружевном белье ходила –
Походи-ка, походи!
С офицерами блудила –
Поблуди-ка, поблуди!

Эх, эх, поблуди!
Сердце ёкнуло в груди!

Помнишь, Катя, офицера –
Не ушёл он от ножа...
Аль не вспомнила, холера?
Али память не свежа?

Эх, эх, освежи,
Спать с собою положи!

Гетры серые носила,
Шоколад Миньон жрала.
С юнкерьём гулять ходила –
С солдатъём теперь пошла?

Эх, эх, согреси!
Будет легче для души!

Поема Двенадцатъ/Дванаест Александра Блока по други път међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

Затурено лице љуби,
К'о бисер се б'ъле зуби...
 Ах ти Каћка, ах ти мачка,
 Бушкице пуначка...

5

На врату ти, Каћа,
Ожиљак од ножа.
Под дојком ти, Каћа,
Треботина свѣжја.

 Ех, ех, заплеши!
 Ноге своје покажи!

У чипкама шетала –
Шетаи, шетаи, нека!
С офицер'ма спавала –
Ставаи, ставаи, нека!

 Ех, ех, нека вара!
 Врисну срце из њдара!

Памтиши, Каћа, офицера –
Не умаче он од ножа...
Зар не памтиши, вѣтропира?
Ил' сѣћања нису свѣжја?

 Ех, ех, сѣти ме се,
 У постељу врати ми се!

С камашнама ходала,
Чоколаду волѣла.
С гункер'ма се водала –
Са солдат'ма почела?

 Ех, ех, па згрѣши!
 Биће лакше на души!

6

...Опять навстречу несётся вскачь,
Летит, вопит, орёт лихач...
Стой, стой! Андрюха, помогай!
Петруха, сзади забегай!..
Трах-гарарах-тах-тах-тах-тах!
Вскрутился к небу снежный прах!..
Лихач – и с Ванькой – наутёк...
Ещё разок! Взводи курок!..
Трах-гарарах! Ты будешь знать,
.....
Как с девочкой чужой гулять!..
Утёк, подлец! Ужо, постой,
Расправлюсь завтра я с тобой!
А Катька где? – Мертва, мертва!
Простреленная голова!
Что, Катька, рада? – Ни гу-гу...
Лежи ты, падаль, на снегу!
Революционный держите шаг!
Неугомонный не дремлет враг!

7

И опять идут двенадцать,
За плечами – ружьца.
Лишь у бедного убийцы
Не видать совсем лица...
Всё быстрее и быстрее
Уторапливает шаг.
Замотал платок на шею –
Не оправится никак...

6

... Опет кочиаш галопом гури,
Виче, урла, ка нама жури...
Стои, стои! Андриуха, прискочи!
Петруха, позади заскочи!...
Трах-тарарах-тах-тах-тах-тах!
До неба витла сн'гъжни прах!...
Збриса кочиаш – и Вањка с њим...
Још иедаред! Дѣ пали свѣ!...
Трах-тарарах! Упамти, гаде,
.....
Како се туђа цура краде!...
Утече, хуљо! Нека, нека,
Обрачун сутра тебе чека!
А гдѣ је Каћка? – Мртва спава!
Простр'тъљена метком глава!
И шта сад, Каћка? – Ни гу-гу...
На сн'ггу, стрвино, лежи ту!...
Држ' корак револуциони!
Будан је душман неуморни!

7

Опет иде дванаест њих,
О рамену – пушка свима,
Убица само, испред свих,
К'о креч бл'гдо лице има...
Краче брже и све брже,
Марама на врату вири.
Куд га ђаво у то врже –
И никако да се смири...

– Что, товарищ, ты не весел?
– Что, дружок, оторопел?
– Что, Петруха, нос повесил,
Или Катьку пожалел?

– Ох, товарищи, родные,
Эту девку я любил...
Ночки чёрные, хмельные
С этой девкой проводил...

– Из-за удали бедовой
В огневых её очах,
Из-за родинки пунцовой
Возле правого плеча,
Загубил я, бестолковый,
Загубил я сгоряча... ах!

– Ишь, стервец, завёл шарманку,
Что ты, Петька, баба, что ль?
– Верно, душу наизнанку
Вздумал вывернуть? Изволь!
– Поддержи свою осанку!
– Над собой держи контроль!

– Не такое нынче время,
Чтобы нянчиться с тобой!
Потяжеле будет бремя
Нам, товарищ дорогой!

И Петруха замедляет
Торопливые шаги...

Он головку вскидаёт,
Он опять повеселел...

Эх, эх!
Позабавиться не грех!
Запирайти этажи,
Нынче будут грабежи!

Отмыкайте погребца –
Гуляет нынче голытьба!

Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

– Што си, друже, невесео?

– Што ли си се скаменио?

– Што си нос бре обгъсио,

Ил' си Каћку пожалио?

– Ои другови рођени,

Ту сам цуру волго...

Ноћи црне пиане

С том сам цуром водио...

– Због смѣлости ока њена,

Ока њена пламена,

И због младежа црвена

Испод десног рамена,

У жестини убих жену,

Убих срца камена... ах!

– Ђути, рђо, верглаш само,

Зар си, Пећка, женско, што ли?

– Хоћеш душу ту пред нама

Да отвориш? Па изволи!

– На држање пази само!

– Држи себе у контроли!

– Ние сада такво врѣме

Да те мазимо пред бои!

Још теже нас чека време,

Теже, драги друже мој!

И Петруха успорава

Ужурбани корак свој...

Главу горе забацује,

Отет се осмѣхује...

Ех, ех!

Па забава ние грѣх!

Затварајте спратове,

Пљачкања се готове!

Отварајте биртше –

Сиротиња лумпује!

8

Ох ты горе-горькое!
Скука скучная,
Смертная!
Ужь я времячко
Проведу, проведу...
Ужь я темячко
Почешу, почешу...
Ужь я семячки
Полущу, полущу...
Ужь я ножичком
Полосну, полосну!..

Ты лети, буржуй, воробышком!
Выпью кровушку
За зазнобушку,
Чернобровушку...
Упокой, господи, душу рабы твоея...

Скучно!

9

Не слышно шуму городского,
Над невской башней тишина,
И больше нет городского –
Гуляй, ребята, без вина!
Стоит буржуй на перекрёстке
И в воротник упрятал нос.
А рядом жмётся шерстью жёсткой
Поджавший хвост паршивый пёс.

Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

8

*Ех ти, туго голема!
Чамотиња безмърна,
Чемерна!
Ух што ћу да врџме
Проведем, проведем...
Ух што ћу да тџме
Почешем, почешем...
Ух што ћу сџменке
Да љедем, да љедем...
Ух што ћу да ножем
Ожежем, ожежем!...*

*Бџжи ми с очигу, буржигу!
Испићу ти крвигу
За љубовигу,
За црнооку...*

ЎПОКОН, ГОСПОДИ, ДѢШЮ РАБЪИ ТВОЕЊ...

Чамотиња!

9

*Не чује се градска бука,
Над невском кулом – тишина,
Не прџти више жандарска рука –
Лумпуите, момци, без вина!
На раскрићу буржигу стои,
У крагнугу те нос сакрио.
За њим згрчен у длаку своигу
Пас шугави реп подвио.*

Стоит буржуй, как пёс голодный,
Стоит безмолвный, как вопрос.
И старый мир, как пёс безродный,
Стоит за ним, поджавши хвост.

10

Разыгралась чтой-то вьюга,
Ой, вьюга́, ой, вьюга́!
Не видать совсем друг друга
За четыре за шага!

Снег воронкой завился,
Снег столбушкой поднялся...

– Ох, пурга какая, Спасе!
– Петька! Эй, не завирайся!
От чего тебя упас
Золотой иконостас?
Бессознательный ты, право,
Рассуди, подумай здраво –
Али руки не в крови
Из-за Катькиной любви?
– Шаг держи революционный!
Близок враг неугомонный!

Вперёд, вперёд, вперёд,
Рабочий народ!

11

...И идут без имени святого
Все двенадцать – вдаль.
Ко всему готовы,
Ничего не жаль...

Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

*И стои буржуи к'о пас гладни,
Као питање н'џм и сл'џп.
И стари св'џт, бескућник гадни,
Иза њега подвио реп.*

10

*Међава све љуће брише,
Ѓи међаво опака!
Не види се, друже, више
Ни на четир' корака!*

*Као дим се сн'џг изви,
Као стуб се сн'џг надви...*

*– Иди међавѳ, Боже спаси!
– Бути, Пећка, не вараи се!
Од каква те спаси зла
Икона од злата сва?
Ниси свѳстан, и зац'џло,
Мућни главом, мисли зрело –
Руке крвљу окупа ли
Због Каћкине љубави?
– Држ' корак револуциони!
Будан те душман неуморни!*

*Напр'џд, у строи, у строи,
Радниче мои!*

11

*...Свих дванаест напр'џд грѳ,
Богу се не моле.
Спремни на све,
Ништа не жале...*

Их винтовочки стальные
На незримого врага...
В переулочки глухие,
Где одна пылит пурга...
Да в сугробы пуховые –
Не утянешь сапога...

В очи бьётся
Красный флаг.

Раздаётся
Мерный шаг.

Вот – проснётся
Лютый враг...

И выюга пылит им в очи
Дни и ночи
Напролёт!..

Вперёд, вперёд,
Рабочий народ!

12

...Вдаль идут державным шагом...
– Кто ещё там? Выходи!
Это – ветер с красным флагом
Разыгрался впереди...

Впереди – сугроб холодный.
– Кто в сугробе – выходи!
Только нищий пёс голодный
Ковыляет позади...

– Отвяжись ты, шелудивый,
Я штыком пощекочу!
Старый мир, как пёс паршивый,
Провались – поколочу!..

Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

Челик њихових пушака
На невидљиве душмане...
Дуж опустелих сокака,
Међава ни да сустане...
Кроз сметове ни корака –
А да чизма не остане...

Бариак букти
Црвени.

Корак тутњи
Продорни.

Где буде се
Душмани...

Међава снџгом засипа очи

Дана и ноћи
Безброј!...

Напрџд, у строј, у строј,
Радниче мој!

12

...Напрџд иду моћним кораком...
– Ђе, изађи! Ко је тамо?
Напрџд с црвеним бариаком
Разбџснџо се вџтар само...

Испред њих – смет је хладни.
– Ко је у смету – изађи!...
Само убоги нас гладни
Храмље немоћан позади...

– Откачи се, псу крастави,
Убоићу те бајонџтом!
Стари свџте, псу шугави,
Нестани пред новим свџтом!...

...Скалит зубы – волк голодный –
Хвост поджал – не отстаёт –
Пёс холодный – пёс безродный...
– Эй, откликнись, кто идёт?

– Кто там машет красным флагом?
– Приглядишь-ка, эка тьма!
– Кто там ходит беглым шагом,
Хоронясь за все дома?

– Всё равно, тебя добуду,
Лучше сдайся мне живьём!
– Эй, товарищ, будет худо,
Выходи, стрелять начнём!

Трах-тах-тах! – И только эхо
Откликается в домах...
Только вьюга долгим смехом
Заливается в снегах...

Трах-тах-тах!
Трах-тах-тах...

... Так идут державным шагом –
Позади – голодный пёс.
Впереди – с кровавым флагом,
И за вьюгой невидим,
И от пули невредим,
Нежной поступью надвьюжной,
Снежной россыпью жемчужной,
В белом венчике из роз –
Впереди – Иисус Христос.

Январь 1918

Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

...Зубе кези – к'о вук гладан –
Реп подвио – не одступа –
Пас сав хладан – пас сав ладан...
– Од'зови се, ко то ступа?

– Ко то маше црвеним бариаком?
– Погледајте, какав мрак!
– Ко то бѣжи журним кораком,
Иза кућа крије траг?

– Наћи ћу те, немој се крити,
Предај ми се, боље, сам!
– Еј ти друже, зло ће бити,
Дај изађи ил' пуцај!

Трах-тах-тах! – И само эхом
Од'зива се кућа мрак...
Мећава само дугим см'њхом
Руга се кроз сн'њжни прах...

Трах-тах-тах!
Трах-тах-тах!

...Иду тако моћним кораком –
Отпозади – гладни пас,
Напр'јед – с крвавим бариаком,
Од мећаве невидљив,
Од метака неранљив,
Нѣжним ходом надбурним,
Сн'њжним прахом бисерним,
Уз ружа б'љлих в'њнац чист –
Испред свих – Исус Христ.

Јануар 1918.

Предео:
Радмило Марковић

Напомене.

1. *Уставотворна Скупштина* (р. *Учредительное Собрание*) – изабрана је на општим изборима у новембру 1917. године. Већину у њима су имали есери (партија социјалиста-револуционара), док је бољшевицима припала свега четвртина мјеста. Уставотворна Скупштина отворена је 5. јануара 1918. године, али је у ноћи између 5. и 6. јануара растјерана од стране бољшевика, анархиста и плаћеника из прибалтичких земаља. Блок је почео да пише поему два дана касније.

Парола есера и њихових присталица била је „Вся власть Учредительному Собранию!”, а замијењена је бољшевичком паролом „Вся власть Советам!”.

2. *Каро кеџ* (р. *бубновџий туз*) – знак у облику ромба од црвеног штофа који је лично на кеџа (аса) играћих карата; пришивао се на леђа и груди прслука робијаша како би, у случају бјекства, пратиоци могли да их нанишане.

Керенке (р. *керенки*) – папирни новац који је смитовала Привремена влада Керенског од августа 1917. године; у јануару 1918. био је увелико обезвријеђен инфлацијом.

3. *Обојци* (р. *портјанки*) – правили су се од платна тако да се њима увије нога до чланка.

Камашне (р. *гетры*) – назувци, докољенице које не обухватају стопало; у Црној Гори тај дио обуће звао се *гете*, а носили су их мушкарци.

4. *Исус* – прије декрета бољшевикâ о реформи азбуке и ортографије од децембра 1917. (потврђеног декретом од децембра 1918) прва компонента Спаситељевог имена писала се с два *и*, прво је било (верзално) десетеричко **И** а друго осмеричко **и**, дакле: **Иисусъ**, док су старовјерци писали једно *И*. Блок тако пише како би остварио ритмику трохеја (руски: хорей).

Христос – у руском књижевном језику према адаптираном акузативу *Христа* (и осталим зависним падежима) у номинативу се користи неадаптирани облик, са завршетком *-ос*, као у грчком. Срби, као стари хришћански народ, и у номинативу користе адаптирани лик *Христ*, тј. није обавезан књишки облик *Христос*.

Литература

1. Блок, Александар (1973), „Дванаест” (I–II), прев. Радмило Маројевић, *Мостови*, Београд, IV, 3 (15), 206–211; 4 (16), 309–313.
2. Блок, Александар Александрович (1978), „Дванаест”, прев. Радмило Маројевић, *Летопис Матице српске*, Нови Сад, CLIV, 421, 1, 33–44.
3. Мароевич, Радмило (1991а), «Лингвистика и поетика многозначности (Славянские переводы *Двенадцати* А. Блока)», *Вопросы языкознания*, Москва, № 3, 95–103.
4. Мароевич, Радмило (1991б), «Многозначность поэтического текста и проблемы его перевода (*Двенадцать* А. Блока)», *Русский язык за рубежом*, Москва, № 4, 70–75.
5. Маројевић, Радмило (1972а), „Српски преводи Блокове поеме *Двенадцать*” (I–II), *Мостови*, Београд, III, 3 (11), 193–203; 4 (12), 345–348.
6. Маројевић, Радмило (1972б), „Симболика и композиција Блокове поеме *Двенадцать*”, *Знак*, Београд, I, 2–3, 75–83.
7. Маројевић, Радмило (1976а), „Симболика поеме *Двенадцать* А. Блока и проблеми њеног превођења на сродни словенски језик”, *Зборник [Матице српске] за славистику*, Нови Сад, 11, 15–68.
8. Маројевић, Радмило (1976б), „Фоничко-ритмички проблеми превођења (српскохрватски преводи поеме *Двенадцать* А. Блока)”, *Књижевна историја*, Београд, IX, 33, 93–118.
9. Маројевић, Радмило (1982), „Проблеми превођења песничког дела на сродни словенски језик (*Двенадцать* А. Блока)”, *Анали Филолошког факултета*, Београд, XIV, 335–347.
10. Маројевић, Радмило (1985), „Српски преводи Блокове поеме *Двенадцать*”. [У:] Предраг Пипер. *О преводима из руске књижевности. Преводилачка читанка*. (Избор, типологија и библиографија критичких текстова). Нови Сад: Институт за стране језике и књижевности, 57–73.
11. Маројевић, Радмило (1990), „Вишезначност поетског текста и проблеми његовог превођења (*Двенадцать* А. Блока)”, *Јужнословенски филолог*, Београд, XLVI, 53–62.
12. Маројевић, Радмило (1976–1977), „Gramatičko-leksički problemi prevodenja: Prevodenje poeme *Двенадцать* А. Блока na srodni slovenski jezik”, *Живи језици*, Београд, XVIII–XIX, 1–4, 51–82.

Radmilo N. Marojević
Pan-european University Apeiron Banja Luka
Faculty of philological sciences

“THE TWELVE” OF ALEXANDER BLOK
IN A NEW SERBIAN TRANSLATION
(LINGUISTICS : POETICS, MULTIAMBIGUITY:
UNAMBIGUITY)

Summary

This study deals with the linguistics and poetics of the translation of “The Twelve” by Alexander Blok, a leading poet of the Russian “Silver age” concerning three levels of analysis :a) lexical-grammatical challenges of translating, b) challenges of translating poetical pictures (and poetics of headlines in the original and the translation), c) phonical-rhythmical challenges of translating.

Taking into account the fact that the headline “Двенадцать” in the Russian original has three levels of meaning, thematical “twelve people”, genre-compositional “twelve poems” and cultural-historical “twelve hours of the old world,” the only lexeme adequate to Serbian translation is the lexeme “дванаест” in a headline and it has to be used as a leit-motiv in three lines of the three poems of the epic.

A special aspect of the study is represented by the explanation of the new recension of the Serbian translation of the poem “The Twelve”, with a grapheme “yat” (ѣ), that can be read in ekavian and yekavian dialects (with a monosyllabic reflex of a long yat pointing to the preceding apostrophe).

► **Key words:** Alexander Blok, a poem “The Twelve”, symbolism of the translation, linguistics and poetics of translation, poetics of multiambiguity, linguistics of unambiguity.

References

1. Blok, Aleksandar (1973), „Dvanaest” (I–II), prev. Radmilo Marojević, *Mostovi*, Beograd, IV, 3 (15), 206–211; 4 (16), 309–313.
2. Blok, Aleksandar Aleksandrovič (1978), „Dvanaest”, prev. Radmilo Marojević, *Letopis Matice srpske*, Novi Sad, CLIV, 421, 1, 33–44.
3. Maroevich, Radmilo (1991a), «Lingvistika i poetika mnogoznachnosti (Slaviânskie perevody *Dvenadtsati* A. Bloka)», *Voprosy iazykoznaniiâ*, Moskva, № 3, 95–103.

Поема Двенадцать/Дванаест Александра Блока по други пут међу Србима
(лингвистика : поетика, многозначност : једнозначност)

4. Maroevich, Radmilo (1991b), «Mnogoznachnost' poetičeskogo teksta i problemy ego perevoda (*Dvenadtsat' A. Bloka*)», *Russkii iazyk za rubezhom*, Moskva, № 4, 70–75.
5. Marojević, Radmilo (1972a), „Srpski prevodi Blokove poeme *Dvenadtsat'*” (I–II), *Mostovi*, Beograd, III, 3 (11), 193–203; 4 (12), 345–348.
6. Marojević, Radmilo (1972b), „Simbolika i kompozicija Blokove poeme *Dvenadtsat'*”, *Znak*, Beograd, I, 2–3, 75–83.
7. Marojević, Radmilo (1976a), „Simbolika poeme *Dvenadtsat'* A. Bloka i problemi njenog prevođenja na srodni slovenski jezik”, *Zbornik [Matice srpske] za slavistiku*, Novi Sad, 11, 15–68.
8. Marojević, Radmilo (1976b), „Foničko-ritmički problemi prevođenja (srpskohrvatski prevodi poeme *Dvenadtsat'* A. Bloka)”, *Književna istorija*, Beograd, IX, 33, 93–118.
9. Marojević, Radmilo (1976–1977), „Gramatičko-leksički problemi prevođenja. Prevođenje poeme *Dvenadtsat'* A. Bloka na srodni slovenski jezik”, *Živi jezici*, Beograd, XVIII–XIX, 1–4, 51–82.
10. Marojević, Radmilo (1982), „Problemi prevođenja pesničkog dela na srodni slovenski jezik (*Dvenadtsat'* A. Bloka)”, *Anali Filološkog fakulteta*, Beograd, XIV, 335–347.
11. Marojević, Radmilo (1985), „Srpski prevodi Blokove poeme *Dvenadtsat'*”. [In:] Predrag Piper. *O prevodima iz ruske književnosti. Prevodilačka čitanka*. (Izbor, tipologija i bibliografija kritičkih tekstova). Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti, 57–73.
12. Marojević, Radmilo (1990), „Višeznačnost poetskog teksta i problemi njegovog prevođenja (*Dvenadtsat'* A. Bloka)”, *Južnoslovenski filolog*, Beograd, XLVI, 53–62.

Преузето: 21. 12. 2020.
Корекције: 13. 2. 2021.
Прихваћено: 20. 2. 2021.